

Schola Serviana

Ventas de esclavos en derecho
romano : Concurso entre la acción por
causa de evicción y la acción
estimatoria

Jean-François Gerkens (Liège)

Cosimo Cascione

- ex fide bona -

La fórmula de la *actio empti*, como acción de buena fe, implicaba la inserción de las palabras "*ex fide bona*" en su texto

---

El edicto de los ediles curules

Si el comprador descubría un vicio oculto que el vendedor no le había comunicado, podía optar por interponer:

- la *actio redhibitoria* o
- la *actio quanti minoris* también llamada *actio aestimatoria*

El riesgo de evicción

La garantía de evicción, debida por el vendedor al comprador, derivaba de :

- la *mancipatio* o de
- la *stipulatio duplae*.

3 textos del Digesto
tratan del problema:

1. D.21.1.44.2
2. D.21.2.16.2
3. D.19.1.11.14

Publius Salvius Iulianus

6 juristas romanos
tratan del problema:

1. Cassius
2. Proculus
3. Julianus
4. Pomponius
5. Ulpianus
6. Paulus

Paul., lib. 2 ad edictum aedilium curulium
(D.21.1.44.2):

In redhibitoria vel aestimatoria potest dubitari, an, qui alienum servum vendidit, et ob evictionem et propter morbum forte vel fugam simul teneri potest: nam potest dici nihil interesse emptoris sanum esse, fugitivum non esse eum, qui evictus sit. sed interfuit emptoris sanum possedisse propter operas, neque ex postfacto decrescat obligatio: statim enim ut servus traditus est committitur stipulatio quanti interest emptoris.

Paul., lib. 2 ad edictum aedilium curulium
(D.21.1.44.2):

In **redhibitoria vel aestimatoria** potest dubitari, an, qui alienum servum vendidit, et ob evictionem et propter morbum forte vel fugam simul teneri potest: nam potest dici nihil interesse emptoris sanum esse, fugitivum non esse eum, qui evictus sit. sed interfuit emptoris sanum possedisse propter operas, neque ex postfacto decrescat obligatio: statim enim ut servus traditus est committitur **stipulatio** quanti interest emptoris.

Paul., lib. 2 ad edictum aedilium curulium
(D.21.1.44.2):

In redhibitoria vel aestimatoria potest dubitari, an, qui alienum servum vendidit, et ob evictionem et propter morbum forte vel fugam simul teneri potest: nam potest dici nihil interesse emptoris sanum esse, fugitivum non esse eum, qui evictus sit. **sed interfuit emptoris sanum possedissee propter operas**, neque ex postfacto decrescat obligatio: statim enim ut servus traditus est committitur stipulatio quanti interest emptoris.

Paul., lib. 2 ad edictum aedilium curulium
(D.21.1.44.2):

In redhibitoria vel aestimatoria potest dubitari, an, qui alienum servum vendidit, et ob evictionem et propter morbum [forte vel fugam] simul teneri potest: nam potest dici nihil interesse emptoris sanum esse, [fugitivum non esse] eum, qui evictus sit. sed interfuit emptoris sanum possedisse propter operas, neque ex postfacto decrescat obligatio: statim enim ut servus traditus est committitur stipulatio quanti interest emptoris.

Paul., lib. 2 ad edictum aedilium curulium
(D.21.1.44.2):

In redhibitoria vel aestimatoria potest dubitari, an, qui alienum servum vendidit, et ob evictionem et propter morbum [forte vel fugam] simul teneri potest: nam potest dici nihil interesse emptoris sanum esse, [fugitivum non esse] eum, qui evictus sit. sed interfuit emptoris sanum possedisse propter operas, neque ex postfacto decrescat obligatio: statim enim ut servus traditus est committitur stipulatio quanti interest emptoris.

Pomp., lib. 9 ad Sabinum (D.21.2.16.2):

Si servus, cuius nomine duplam stipulati sumus, evictus fuerit a nobis: ob id quod fugitivus vel sanus non fuerit an agere nihilo minus possimus, quaeritur. Proculus videndum ait, ne hoc quoque intersit, utrum tum evictus sit, cum meus factus non esset, an tum cum meus factus esset: in eo enim casu quo meus factus est statim mea interest, quanto ob id deterior est, et quam actionem semel ex stipulatu habere coepi, eam nec evictione nec morte nec manumissione nec fuga servi nec ulla simili causa amitti: at si in bonis meis factus non sit, nihil ob ea quod fugitivus sit pauperior sim, utpote cum in bonis meis non sit. quod si sanum esse, erronem non esse stipulatus essem, tantum mea interesse, quantum ad praesentem usum pertineret, tametsi in obscuro esset (utpote ignorantibus nobis, quamdiu eum habiturus essem et an futurum esset, ut eum quisquam aut a me aut ab eo cui vendidissem cuive similiter promississem evinceret). summam autem opinionis suae hanc esse, ut tantum ex ea stipulatione consequar, quanti mea intersit aut post stipulationem interfuerit eum servum fugitivum non esse.

Pomp., lib. 9 ad Sabinum (D.21.2.16.2):

Si servus, cuius nomine duplam stipulati sumus, evictus fuerit a nobis: ob id quod fugitivus vel sanus non fuerit an agere nihilo minus possimus, quaeritur. Proculus videndum ait, ne hoc quoque intersit, utrum tum evictus sit, cum meus factus non esset, an tum cum meus factus esset: in eo enim casu quo meus factus est statim mea interest, quanto ob id deterior est, et quam actionem semel ex stipulatu habere coepi, eam nec evictione nec morte nec manumissione nec fuga servi nec ulla simili causa amitti: at si in bonis meis factus non sit, nihil ob ea quod fugitivus sit pauperior sim, utpote cum in bonis meis non sit. quod si sanum esse, erronem non esse stipulatus essem, tantum mea interesse, quantum ad praesentem usum pertineret, tametsi in obscuro esset (utpote ignorantibus nobis, quamdiu eum habiturus essem et an futurum esset, ut eum quisquam aut a me aut ab eo cui vendidissem cuive similiter promississem evinceret). summam autem opinionis suae hanc esse, ut tantum ex ea stipulatione consequar, quanti mea intersit aut post stipulationem interfuerit eum servum fugitivum non esse.

Pomp., lib. 9 ad Sabinum (D.21.2.16.2):

Si servus, cuius nomine duplam stipulati sumus, evictus fuerit a nobis: ob id quod fugitivus vel sanus non fuerit an agere nihilo minus possimus, quaeritur. **Proculus** videndum ait, ne hoc quoque intersit, utrum tum evictus sit, **cum meus factus non esset, an tum cum meus factus esset**: in eo enim casu quo meus factus est statim mea interest, quanto ob id deterior est, et quam actionem semel ex stipulatu habere coepi, eam nec evictione nec morte nec manumissione nec fuga servi nec ulla simili causa amitti: at si in bonis meis factus non sit, nihil ob ea quod fugitivus sit pauperior sim, utpote cum in bonis meis non sit. quod si sanum esse, erronem non esse stipulatus essem, tantum mea interesse, quantum ad praesentem usum pertineret, tametsi in obscuro esset (utpote ignorantibus nobis, quamdiu eum habiturus essem et an futurum esset, ut eum quisquam aut a me aut ab eo cui vendidissem cuive similiter promississem evinceret). summam autem opinionis suae hanc esse, ut tantum ex ea stipulatione consequar, quanti mea intersit aut post stipulationem interfuerit eum servum fugitivum non esse.

Pomp., lib. 9 ad Sabinum (D.21.2.16.2):

Si servus, cuius nomine duplam stipulati sumus, evictus fuerit a nobis: ob id quod fugitivus vel sanus non fuerit an agere nihilo minus possimus, quaeritur. **Proculus** videndum ait, ne hoc quoque intersit, utrum tum evictus sit, **cum meus factus non esset, an tum cum meus factus esset**: in eo enim casu quo meus factus est statim mea interest, quanto ob id deterior est, et quam actionem semel ex stipulatu habere coepi, eam nec evictione nec morte nec manumissione nec fuga servi nec ulla simili causa amitti: at si in bonis meis factus non sit, nihil ob ea quod fugitivus sit pauperior sim, utpote cum in bonis meis non sit. quod si sanum esse, erronem non esse stipulatus essem, tantum mea interesse, quantum ad praesentem usum pertineret, tametsi in obscuro esset (utpote ignorantibus nobis, quamdiu eum habiturus essem et an futurum esset, ut eum quisquam aut a me aut ab eo cui vendidissem cuive similiter promississem evinceret). summam autem opinionis suae hanc esse, ut **tantum ex ea stipulatione consequar, quanti mea intersit aut post stipulationem interfuerit eum servum fugitivum non esse.**

Pomp., lib. 9 ad Sabinum (D.21.2.16.2):

Si servus, cuius nomine **duplam stipulati** sumus, evictus fuerit a nobis: ob id quod fugitivus vel sanus non fuerit an agere nihilo minus possimus, quaeritur. Proculus videndum ait, ne hoc quoque intersit, utrum tum evictus sit, cum meus factus non esset, an tum cum meus factus esset: in eo enim casu quo meus factus est statim mea interest, quanto ob id deterior est, et quam actionem semel ex stipulatu habere coepi, eam nec evictione nec morte nec manumissione nec fuga servi nec ulla simili causa amitti: at si in bonis meis factus non sit, nihil ob ea quod fugitivus sit pauperior sim, utpote cum in bonis meis non sit. quod si sanum esse, erronem non esse stipulatus essem, tantum mea interesse, quantum ad praesentem usum pertineret, tametsi in obscuro esset (utpote ignorantibus nobis, quamdiu eum habiturus essem et an futurum esset, ut eum quisquam aut a me aut ab eo cui vendidissem cuive similiter promississem evinceret). summam autem opinionis suae hanc esse, ut tantum ex ea stipulatione consequar, quanti mea intersit aut post stipulationem interfuerit eum servum fugitivum non esse.

Pomp., lib. 9 ad Sabinum (D.21.2.16.2):

Si servus, cuius nomine duplam stipulati sumus, evictus fuerit a nobis: ob id quod fugitivus vel sanus non fuerit an agere nihilo minus possimus, quaeritur. **Proculus** videndum ait, ne hoc quoque intersit, utrum tum evictus sit, **cum meus factus non esset, an tum cum meus factus esset**: in eo enim casu quo meus factus est statim mea interest, quanto ob id deterior est, et quam actionem semel ex stipulatu habere coepi, eam nec evictione nec morte nec manumissione nec fuga servi nec ulla simili causa amitti: at si in bonis meis factus non sit, nihil ob ea quod fugitivus sit pauperior sim, utpote cum in bonis meis non sit. quod si sanum esse, erronem non esse stipulatus essem, tantum mea interesse, quantum ad praesentem usum pertineret, tametsi in obscuro esset (utpote ignorantibus nobis, quamdiu eum habiturus essem et an futurum esset, ut eum quisquam aut a me aut ab eo cui vendidissem cuive similiter promississem evinceret). summam autem opinionis suae hanc esse, ut tantum ex ea stipulatione consequar, quanti mea intersit aut post stipulationem interfuerit eum servum fugitivum non esse.

Pomp., lib. 9 ad Sabinum (D.21.2.16.2):

Si servus, cuius nomine duplam stipulati sumus, evictus fuerit a nobis: ob id quod fugitivus vel sanus non fuerit an agere nihilo minus possimus, quaeritur. **Proculus** videndum ait, ne hoc quoque intersit, utrum tum evictus sit, cum meus factus non esset, an tum cum meus factus esset: in eo enim casu quo **meus factus est** statim mea interest, quanto ob id deterior est, et quam actionem semel ex stipulatu habere coepi, eam nec evictione nec morte nec manumissione nec fuga servi nec ulla simili causa amitti: **at si in bonis meis factus non sit**, nihil ob ea quod fugitivus sit pauperior sim, utpote cum in bonis meis non sit. quod si sanum esse, erronem non esse stipulatus essem, tantum mea interesse, quantum ad praesentem usum pertineret, tametsi in obscuro esset (utpote ignorantibus nobis, quamdiu eum habiturus essem et an futurum esset, ut eum quisquam aut a me aut ab eo cui vendidissem cuive similiter promississem evinceret). summam autem opinionis suae hanc esse, ut tantum ex ea stipulatione consequar, quanti mea intersit aut post stipulationem interfuerit eum servum fugitivum non esse.

Hans Ankum

Hans Ankum piensa que las expresiones "*in bonis meis est*" y "*meus factus est*" son sinónimos al final del periodo clásico.

Pomp.-Proc., lib. 9 ad Sabinum (D.21.2.16.2):

En conclusión, los autores están generalmente de acuerdo en admitir que el criterio distintivo utilizado por Próculo era el hecho de que el comprador tuviera el esclavo *in bonis*. Nos unimos a esta posición

Pomp., lib. 9 ad Sabinum (D.21.2.16.2):

Si servus, cuius nomine duplam stipulati sumus, evictus fuerit a nobis: ob id quod fugitivus vel sanus non fuerit an agere nihilo minus possimus, quaeritur. Proculus videndum ait, ne hoc quoque intersit, utrum tum evictus sit, cum meus factus non esset, an tum cum meus factus esset: in eo enim casu quo meus factus est statim mea interest, **quanto ob id deterior est**, et quam actionem semel ex stipulatu habere coepi, eam nec evictione nec morte nec manumissione nec fuga servi nec ulla simili causa amitti: at si in bonis meis factus non sit, nihil ob ea quod fugitivus sit pauperior sim, utpote cum in bonis meis non sit. quod si sanum esse, erronem non esse stipulatus essem, tantum mea interesse, **quantum ad praesentem usum pertineret**, tametsi in obscuro esset (utpote ignorantibus nobis, quamdiu eum habiturus essem et an futurum esset, ut eum quisquam aut a me aut ab eo cui vendidissem cuive similiter promississem evinceret). summam autem opinionis suae hanc esse, ut tantum ex ea stipulatione consequar, quanti mea intersit aut post stipulationem interfuerit eum servum fugitivum non esse.

Quanto (servus) ob id
(vitium) deterior est

- Evaluación porcentual
- Porcentaje del precio de compra

Quantum ad praesentem
usum pertinet

- Evaluación del daño efectivo causado por el vicio del esclavo en cuanto ha disminuido los servicios prestados

Pomp., lib. 9 ad Sabinum (D.21.2.16.2):

Si servus, cuius nomine duplam stipulati sumus, evictus fuerit a nobis: ob id quod fugitivus vel sanus non fuerit an agere nihilo minus possimus, quaeritur. Proculus videndum ait, ne hoc quoque intersit, utrum tum evictus sit, cum meus factus non esset, an tum cum meus factus esset: in eo enim casu quo meus factus est statim mea interest, quanto ob id deterior est, et quam actionem semel ex stipulatu habere coepi, eam nec evictione nec morte nec manumissione nec fuga servi nec ulla simili causa amitti: at si in bonis meis factus non sit, nihil ob ea quod fugitivus sit pauperior sim, utpote cum in bonis meis non sit. quod si sanum esse, erronem non esse stipulatus essem, tantum mea interesse, quantum ad praesentem usum pertineret, tametsi in obscuro esset (utpote ignorantibus nobis, quamdiu eum habiturus essem et an futurum esset, ut eum quisquam aut a me aut ab eo cui vendidissem cuive similiter promississem evinceret). summam autem opinionis suae hanc esse, **ut tantum ex ea stipulatione consequar, quanti mea intersit aut post stipulationem interfuerit eum servum fugitivum non esse.**

Pomp., lib. 9 ad Sabinum (D.21.2.16.2):

Si servus, cuius nomine duplam stipulati sumus, evictus fuerit a nobis: ob id quod fugitivus vel sanus non fuerit an agere nihilo minus possimus, quaeritur. Proculus videndum ait, ne hoc quoque intersit, utrum tum evictus sit, cum meus factus non esset, an tum cum meus factus esset: in eo enim casu quo meus factus est statim mea interest, quanto ob id deterior est, et quam actionem semel ex stipulatu habere coepi, eam nec evictione nec morte nec manumissione nec fuga servi nec ulla simili causa amitti: at si in bonis meis factus non sit, nihil ob ea quod fugitivus sit pauperior sim, utpote cum in bonis meis non sit. **quod si sanum esse, erronem non esse stipulatus essem, tantum mea interesse, quantum ad praesentem usum pertineret, tametsi in obscuro esset (utpote ignorantibus nobis, quamdiu eum habiturus essem et an futurum esset, ut eum quisquam aut a me aut ab eo cui vendidissem cuive similiter promississem evinceret).** summam autem opinionis suae hanc esse, ut tantum ex ea stipulatione consequar, quanti mea intersit aut post stipulationem interfuerit eum servum fugitivum non esse.

Pomp., lib. 9 ad Sabinum (D.21.2.16.2):

Si servus, cuius nomine duplam stipulati sumus, evictus fuerit a nobis: ob id quod fugitivus vel sanus non fuerit an agere nihilo minus possimus, quaeritur. Proculus videndum ait, ne hoc quoque intersit, utrum tum evictus sit, cum meus factus non esset, an tum cum meus factus esset: in eo enim casu quo meus factus est statim mea interest, **quanto ob id deterior est**, et quam actionem semel ex stipulatu habere coepi, eam nec evictione nec morte nec manumissione nec fuga servi nec ulla simili causa amitti: at si in bonis meis factus non sit, nihil ob ea quod fugitivus sit pauperior sim, utpote cum in bonis meis non sit. **quod si sanum esse, erronem non esse stipulatus essem, tantum mea interesse, quantum ad praesentem usum pertineret**, tametsi in obscuro esset (utpote ignorantibus nobis, quamdiu eum habiturus essem et an futurum esset, ut eum quisquam aut a me aut ab eo cui vendidissem cuive similiter promississem evinceret). summam autem opinionis suae hanc esse, ut tantum ex ea stipulatione consequar, quanti mea intersit aut post stipulationem interfuerit eum servum fugitivum non esse.

Ulp., *lib. 32 ad edictum* (D.19.1.11.14):

Cassius ait eum, qui ex duplae stipulatione litis aestimationem consecutus est, aliarum rerum nomine, de quibus in venditionibus caveri solet, nihil consequi posse. Iulianus deficiente dupla ex empto agendum putavit.

Ulp., *lib. 32 ad edictum* (D.19.1.11.14):

Cassius ait eum, qui ex duplae stipulatione litis aestimationem consecutus est, aliarum rerum nomine, de quibus in venditionibus caveri solet, nihil consequi posse. **Iulianus** deficiente dupla ex empto agendum putavit.

Ulp., *lib. 32 ad edictum* (D.19.1.11.14):

Cassius ait eum, qui ex duplae stipulatione litis aestimationem consecutus est, **aliarum rerum nomine**, de quibus in venditionibus caveri solet, **nihil consequi posse**. Iulianus deficiente dupla ex empto agendum putavit.

Ulp., *lib. 32 ad edictum* (D.19.1.11.14):

Cassius ait eum, qui ex duplae stipulatione litis aestimationem consecutus est, aliarum rerum nomine, de quibus in venditionibus caveri solet, nihil consequi posse. **Iulianus deficiente dupla ex empto agendum putavit.**

Ulp., *lib. 32 ad edictum* (D.19.1.11.14):

Cassius ait eum, qui ex duplae stipulatione litis aestimationem consecutus est, aliarum rerum nomine, de quibus in venditionibus caveri solet, nihil consequi posse. **Iulianus** **deficiente dupla** **ex empto** **agendum** putavit.

Ulp., *lib. 32 ad edictum* (D.19.1.11.14):

Cassius ait eum, qui ex duplae stipulatione litis aestimationem consecutus est, aliarum rerum nomine, de quibus in venditionibus caveri solet, nihil consequi posse. Iulianus deficiente dupla ex empto agendum putavit.

Antoine Favre – Antonius Faber

Por Fabro, las acciones de vicio y de evicción son totalmente independientes:
La evicción no debería impedir la acción de los vicios.

Johannes Brunnemann

Brunnemann toma las palabras de Casio al pie de la letra: la obtención del *duplum* tras la evicción, impide cualquier otra acción relacionada con la venta

Sebastiano Tafaro

Tafaro:
Casio consideraba
la *aestimatio dupli*
como el máximo
que podía esperar
el comprador
evicto.

Ulp., *lib. 32 ad edictum* (D.19.1.11.14):

Cassius ait eum, qui ex duplae stipulatione litis aestimationem consecutus est, **aliarum rerum nomine, de quibus in venditionibus caveri solet**, nihil consequi posse. Iulianus deficiente dupla ex empto agendum putavit.

Hans Ankum

Hans Ankum :
las palabras "*aliarum
rerum nomine, de quibus
in venditionibus caveri
solet*". Estas últimas
designarían únicamente
la *actio ex stipulatu* para
los vicios.

Dieter Medicus

Dieter Medicus:
Casio opinaba que una vez obtenido el *duplum* debido a la evicción, el comprador ya no tenía interés en actuar sobre la base de los vicios de la cosa.

Conclusiones

- La posición más general es adoptada por Casio (D.19.1.11.14)

Conclusiones

- La posición más general es adoptada por Casio (D.19.1.11.14);
- Según Paulo (D.21.1.44.2), la acción de los vicios existe desde la *tradio* del esclavo y no puede ser cuestionada por una evicción posterior;

Conclusiones

- La posición más general es adoptada por Casio (D.19.1.11.14);
- Según Paulo (D.21.1.44.2), la acción de los vicios existe desde la *traditio* del esclavo y no puede ser cuestionada por una evicción posterior;
- Según Próculo (D.21.2.16.2), el comprador mantiene un interés en actuar sobre la base de la *actio ex stipulatu* debido a los vicios, incluso cuando es evicto.

Conclusiones

- La posición más general es adoptada por **Casio** (D.19.1.11.14);
- Según Paulo (D.21.1.44.2), la acción de los vicios existe desde la *traditio* del esclavo y no puede ser cuestionada por una evicción posterior;
- Según **Próculo** (D.21.2.16.2), el comprador mantiene un interés en actuar sobre la base de la *actio ex stipulatu* debido a los vicios, incluso cuando es evicto.
- Controversia Casio (Sabiniano) – Próculo (Proculiano)

Conclusiones

- La posición más general es adoptada por Casio (D.19.1.11.14);
- Según **Paulo (D.21.1.44.2)**, la acción de los vicios existe desde la *traditio* del esclavo y no puede ser cuestionada por una evicción posterior;
- Según **Próculo (D.21.2.16.2)**, el comprador mantiene un interés en actuar sobre la base de la *actio ex stipulatu* debido a los vicios, incluso cuando es evicto.
- Controversia Casio (Sabiniano) – Próculo (Proculiano)

Quanto (servus) ob id
(vitium) deterior est

- Evaluación porcentual
- Porcentaje del precio de compra

Quantum ad praesentem
usum pertinet

- Evaluación del daño efectivo causado por el vicio del esclavo en cuanto ha disminuido los servicios prestados

¡Muchísimas Gracias!

Liège